

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده حقوق و الهیات

بخش معارف اسلامی و حقوق

پایان نامه تحصیلی برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

رشته حقوق گرایش حقوق جزا و جرم شناسی

سیمای جنایی شهرستان کرمان در حوزه جرایم ایراد ضرب و جرح عمدی

مؤلف :

محبوبه ملک جمشیدی

استاد راهنما :

دکتر علی غلامی

استاد مشاور :

دکتر پوپک دبستانی

شهریور ماه ۱۳۹۲

تقدیم به :

پدر و مادر مهربانم که بزرگوارانه و صبورانه همراه همیشگی ام بودند .

با تشکر از :

اساتید گرانقدر جناب آقای دکتر علی غلامی و سرکار خانم پوپک دبستانی
که از هیچ کوششی دریغ نورزیدند .

چکیده :

پیشگیری و کاهش جرم در طول تاریخ در راس برنامه دولت های مختلف در سراسر جهان بوده است . در راستای نیل به این هدف ابتدا می بایست علل جرم را شناسایی و سپس با این عوامل مقابله نمود . از جمله راه های شناسایی علل جرم ترسیم سیمای جنایی است . با ترسیم نقشه جنایی علاوه بر اینکه نقاط جرم خیز مشخص می گردد ، ویژگی های خاص این نقاط نیز ما را به سمت شناخت علل ارتکاب جرم هدایت خواهد نمود . بررسی عوامل فردی ، خانوادگی و اجتماعی ارتکاب جرم در مناطق جرم خیز شهرستان کرمان (مناطق سلسبیل ، سرباز ، سه راه بازرگانی ، شهرک پدر و مالک اشتر) منجر به این نتیجه گردید که وضعیت آموزشی ، اشتغال و وضعیت اقتصادی ، اعتیاد و مصرف الکل ، دوستان ناباب ، سهولت دسترسی به سلاح سرد و عدم تکافو حضور نیروهای پلیس و تجمع اغلب این عوامل در محل های سکونت مرتکبین که شرایط نامناسبی را در محل زندگی آن ها ایجاد نموده است ، از جمله علل ارتکاب جرم در این مناطق بوده است . علاوه بر اینکه این نقاط جرم خیز محلاتی هستند که از نظر معماری و شهرسازی نیز استاندارد نبوده و از دید مسئولین شهری به دور مانده است . نور کم محلات ، کوچه های تنگ و تودرتو با دید محدود ، به دور از نظارت کامل نیروهای پلیس ، کمبود و یا فقدان فضاهای سبز و تفریحی ، فضاهای نامناسب آموزشی و... از دیگر ویژگی های ساختاری این محلات می باشد . لذا راهکارهایی در این زمینه ها ارائه می گردد .

کلید واژگان :

نرخ بزهکاری ، موقعیت های مجرمانه ، سیمای جنایی ، نقاط جرم خیز .

فهرست مطالب

عنوان	شماره صفحه
مقدمه.....	۱.....
الف) بیان مسئله.....	۱.....
ب) ضرورت پژوهش.....	۱۰.....
ج) سؤالات تحقیق.....	۱۱.....
د) فرضیات.....	۱۱.....
ه) استفاده کنندگان از نتایج.....	۱۲.....
و) پیشینه.....	۱۲.....
ز) روش تحقیق.....	۱۲.....
ح) سامان تحقیق.....	۱۲.....
بخش اول : تاثیر ویژگی های فردی بر ارتکاب جرم.....	۱۴.....
فصل اول : جنس.....	۱۵.....
فصل دوم : سن.....	۱۷.....
فصل سوم : سواد.....	۱۸.....
فصل چهارم : سلامت.....	۲۰.....
فصل پنجم : ویژگی های شغلی.....	۲۱.....
مبحث اول : وضعیت اشتغال.....	۲۱.....
مبحث دوم : میزان درآمد ماهیانه.....	۲۳.....
مبحث سوم : شغل.....	۲۴.....

بخش دوم : تاثیر ویژگی های خانوادگی و اجتماعی بر ارتکاب جرم.....	۲۷
فصل اول : اثرات خانواده شخصی.....	۲۹
مبحث اول : وضعیت تاهل.....	۲۹
مبحث دوم : تعداد فرزندان	۳۱
فصل دوم : تاثیرات خانواده اصلی.....	۳۱
مبحث اول : تعداد فرزندان خانواده اصلی.....	۳۲
مبحث گفتار دوم : میزان درآمد پدر.....	۳۳
فصل سوم : شرایط عاطفی خانواده اصلی.....	۳۵
مبحث اول : کیفیت روابط مرتکبین با والدین.....	۳۵
مبحث دوم : کیفیت روابط والدین مرتکبین با یکدیگر.....	۳۶
مبحث سوم : وضعیت زندگی والدین.....	۳۷
فصل چهارم : وضعیت سابقه کیفری افراد خانواده.....	۳۸
فصل پنجم : دوستان	۳۹
فصل ششم : اعتیاد.....	۴۰
فصل هفتم : محل سکونت.....	۴۴
بخش سوم : تاثیر سوابق جرم و مجرم بر ارتکاب جرم.....	۴۹
فصل اول : علل مرتبط با اثرات سابقه کیفری.....	۵۱
مبحث اول : سابقه کیفری.....	۵۱
مبحث دوم : سن ارتکاب اولین جرم.....	۵۳
مبحث سوم : زمینه های تکرار جرم از دیدگاه مرتکبین.....	۵۵

۵۶.....	فصل دوم : نحوه ارتکاب جرم.....
۵۶.....	مبحث اول : از منظر فردی و جمعی بودن
۵۷.....	مبحث دوم : از حیث استفاده از اسلحه.....
۵۸.....	فصل سوم : انگیزه ارتکاب جرم.....
۵۹.....	فصل چهارم : عوامل مرتبط با سبق تصمیم.....
۶۱.....	فصل پنجم : حضور پلیس.....
۶۳.....	فصل ششم : مکان های ارتکاب جرم.....
۶۸.....	نتیجه گیری و پیشنهادات
۷۸.....	منابع و مآخذ
۸۴.....	پیوست.....

فهرست

عنوان	صفحه
نمودار ۱- نرخ جرم ضرب و جرم عمد در شهرستان کرمان	۳
نمودار ۲- جنسیت	۱۶
نمودار ۳- سن	۱۷
نمودار ۴- میزان تحصیلات	۱۹
نمودار ۵- وضعیت جسمی	۲۰
نمودار ۶- وضعیت اشتغال	۲۱
نمودار ۷- میزان درآمد ماهیانه شاغلین	۲۳
نمودار ۸- وضعیت تاهل	۲۸
نمودار ۹- تعداد فرزندان	۲۹
نمودار ۱۰- تعداد فرزندان خانواده پدری	۳۰
نمودار ۱۱- چندمین فرزند خانواده	۳۰
نمودار ۱۲- میزان درآمد پدر	۳۲
نمودار ۱۳- نوع ارتباط با والدین	۳۳
نمودار ۱۴- نوع ارتباط والدین با دیگران	۳۴
نمودار ۱۵- وضعیت زندگی والدین	۳۵
نمودار ۱۶- وجود سابقه کیفری در خانواده	
نمودار ۱۷- ویژگی دوستان	۳۶
نمودار ۱۸- تاثیر دوست در ارتکاب جرم	۳۷
نمودار ۱۹- وضعیت اعتیاد	۳۸
نمودار ۲۰- نوع مخدر مصرفی	۳۹
نمودار ۲۱- مصرف مخدر یا مشروب الکی در زمان ارتکاب	۴۰
نمودار ۲۲- تاثیر اعتیاد ارتکاب جرم	۴۱
نمودار ۲۳- سابقه کیفری	۴۱
نمودار ۲۴- تعداد سوابث کیفری	۴۹
نمودار ۲۵- اولین جرم افراد دارای سابقه کیفری	۵۰

- نمودار ۲۶- تعداد سوابق ضرب و جرح از میان افراد دارای سابقه کیفری ۵۰
- نمودار ۲۷- وضعیت سنی افراد دارای سابقه کیفری در زمان ارتکاب اولین جرم..... ۵۲
- نمودار ۲۸- علت ارتکاب مجدد ضرب و جرح..... ۵۳
- نمودار ۲۹- نحوه ارتکاب جرم..... ۵۴
- نمودار ۳۰- وسیله به کار رفته در ارتکاب جرم..... ۵۵
- نمودار ۳۱- انگیزه از ارتکاب جرم..... ۵۶
- نمودار ۳۲- سبق تصمیم در ارتکاب جرم..... ۵۷
- نمودار ۳۳- سبق تصمیم در نوع ، میزان و چگونگی ایراد ضرب و جرح..... ۵۷
- نمودار ۳۴- سبق تصمیم نسبت به فرد مشخص..... ۵۸
- نمودار ۳۵- سبق تصمیم در استفاده از وسیله مشخص..... ۵۸
- نمودار ۳۶- دستگیری در زمان ارتکاب..... ۶۰

جرم همواره یک پدیده اجتماعی بوده که واکنش اجتماعی را به دنبال داشته است و این واکنش در زمان ها، مکان ها و همچنین با توجه به نوع و شدت جرم متفاوت بوده است. از همین رو عده ای در صدد برآمدند تا ارتکاب جرم را علت یابی نمایند. در این راستا مکاتب گوناگونی شکل گرفت که هر یک جرم را از منظر خاصی بررسی نموده و علت ارتکاب بزه را تشریح نمودند. که این همان موضوع جرم شناسی می باشد چرا که موضوع جرم شناسی شناخت علل پدیده مجرمانه است.

الف) بیان مسئله

این پژوهش بر آن است تا سیمای جنایی شهرستان کرمان در حوزه جرایم ایراد ضرب و جرح عمد را بررسی نماید. منظور از سیمای جنایی^۱ تهیه نقشه جغرافیایی یک منطقه به نحوی است که پراکندگی و تراکم جرم را در نواحی مختلف آن منطقه نمایش دهد. در واقع با توجه به آمار و ارقام موجود در زمینه جرم ضرب و جرح عمد نقشه ای از این شهرستان تهیه گردد که پراکندگی این جرم در آن نمایش داده شود تا بدین وسیله نقاط جرم خیز و علل جرم زای این نقاط مشخص گردد. اصطلاح نقاط جرم خیز یا کانون های جرم خیز شهری^۲ را اولین بار شرمین، گارتین و برگر در سال ۱۹۸۹ برای تحلیل مکانی بزهکاری مورد استفاده قرار دادند که برگرفته از یک اصطلاح زمین شناسی به معنی محل خروج مواد مذاب آتشفشانی می باشد و در اصطلاح جرم شناسی به معنای مکان یا محدوده ای جغرافیایی است که میزان بزهکاری در آن بالاست. به عبارت دیگر بزهکاری در یک منطقه جغرافیایی مانند ناحیه، بخش و محله شهری متمرکز شده است.^۳

" منظور از ایراد ضرب و جرح نیز، وارد آوردن قوه قهریه توسط کسی علیه دیگری از روی عمد یا بی مبالاتی است. بنابراین صرف تهدید کافی نیست بلکه قوه قهریه به معنای لمس خصمانه، خشن یا تهدید آمیز باید عملاً وارد گردد. " ^۴ ضرب از نظر لغوی به معنای زدن می باشد و از نظر

^۱ . criminal face
toh stops^۲ .

^۳ . کلانتری ، محسن و توکلی ، مهدی ؛ شناسایی کانون های جرم خیز شهری ؛ فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم ، بهار ۱۳۸۶ ، صص ۷۸-۷۶ .

^۴ . سی . ام . وی . ، کلارکسون ؛ تحلیل مبانی حقوق جزا ؛ ترجمه حسین میر محمد صادقی ، تهران : معاونت فرهنگی جهاد دانشگاهی دانشگاه شهید بهشتی ۱۳۷۱ ، صص ۱۵۷-۱۵۶ .

جزایی عبارت است از هرگونه صدمه ای که بر بدن انسان وارد می‌گردد خواه به طور مستقیم خواه به طور غیر مستقیم و موجب شود محل اصابت دچار سرخی، کبودی، کوفتگی و یا بر آمدگی گردد؛ مشروط به اینکه منجر به ضایعه عضوی نشود. ایراد ضرب می‌تواند توسط دست و پای مرتکب و به صورت سیلی، لگد، مشت و... و یا به وسیله اجسامی نظیر سنگ، چوب و... صورت گیرد. جراحت در لغت به معنای خستگی بوده و عرفاً هر نوع زخمی در بدن جرح نامیده می‌شود.^۱ از نظر جزایی نیز هرگونه صدمه ای که به وسیله وسایل فیزیکی، شیمیایی یا مکانیکی بر بدن انسان وارد گردیده و موجب ضایعات عضوی، نسجی و یا بافتی شود، جرح گفته می‌شود. خونریزی علامت ظاهری و خارجی جرح است. ایراد جرح همیشه در بدن مجنی علیه اثر مادی که برای مدتی کم و یا طولانی می‌ماند، ایجاد می‌نماید. لذا هر نوع زخم، شکستگی، سوختگی و... مشمول عنوان جرح می‌گردد.^۲ شدت و ضعف زخم تاثیری در وصف آن ندارد. بنابراین همان طور که ایجاد پارگی بافت بدن به وسیله چاقو جرح است، فرو کردن سوزن در بدن دیگری نیز نوعی جرح می‌باشد.^۳

برای تحقق عنصر مادی جرم ضرب و جرح عمدی وجود چند شرط ضروری است:

- ۱- ایراد صدمه بدنی توسط شخص دیگری غیر از مجنی علیه بر وی وارد گردد.^۴
- ۲- مجنی علیه زنده باشد. این امر از مفهوم ماده ۴۹۴ قانون مجازات اسلامی که تصریح می‌دارد: "دیه جنایتی که بر مرده مسلمان واقع می‌شود به ترتیب زیر است:....." برداشت می‌گردد.
- ۳- مجنی علیه انسان باشد.^۵

عنصر روانی این جرم سوء نیت خاص در ایراد صدمه می‌باشد که در ماده ۲۷۱ ق.م.ا به این نحو بیان شده است: "قطع عضو یا جرح آن در موارد زیر عمدی است: الف- وقتی که جانی با انجام کاری قصد قطع عضو یا جرح آن را دارد چه آن کار نوعاً موجب قطع یا جرح باشد یا نباشد. ب- وقتی که جانی عمداً کاری انجام دهد که نوعاً موجب قطع یا جرح عضو باشد هر چند قصد

۱. ولیدی، محمد صالح؛ حقوق جزای اختصاصی؛ ج دوم (جرائم علیه اشخاص)، تهران: امیرکبیر، ۱۳۶۹، ص ۱۹۱.

۲. گلدوزیان، ایرج؛ بایسته های حقوق جزای اختصاصی؛ تهران: میزان، ۱۳۸۸، ص ۵۸.

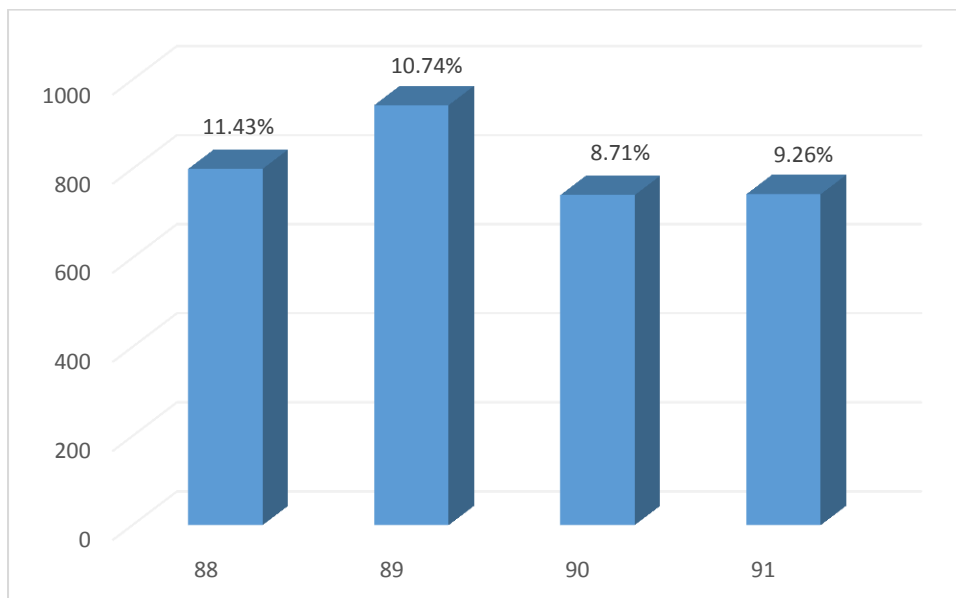
۳. ولیدی، محمد صالح؛ پیشین، ص ۱۹۱.

۴. گلدوزیان، ایرج؛ پیشین، ص ۵۸.

۵. رهامی، محسن؛ حقوق جزای اختصاصی؛ تهران: دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، ۱۳۷۸، صص ۸۹-۹۰.

قطع یا جرح نداشته باشد. ج - وقتی که جانی قصد قطع عضو یا جرح را ندارد و عمل او نوعاً موجب قطع یا جرح نمی باشد ولی نسبت به مجنی علیه بر اثر بیماری یا پیری یا ناتوانی یا کودکی و مانند این ها نوعاً موجب قطع یا جرح باشد و جانی به آن آگاهی داشته باشد. " و عنصر قانونی آن نیز م ۲۶۹ ق.م.ا. می باشد با این بیان که " قطع عضو یا جرح آن اگر عمدی باشد موجب قصاص است و.... "

نمودار زیر بیانگر میزان ارتکاب جرم ضرب و جرح در شهرستان کرمان در سال های ۸۸-۹۱ می باشد که بر اساس آمار ورودی های زندان مرکزی شهرستان کرمان در این سال ها تنظیم گردیده است. ورودی های این زندان در ۲۵ طبقه از جرایم دسته بندی شده است که اگر بطور میانگین در نظر گرفته شود هر طبقه ۴٪ از کل را تشکیل خواهد داد. چنانچه مشاهده می گردد جرم ضرب و جرح عمد در کم ترین حالت آن یعنی در سال ۹۰ بیش از دو برابر میانگین بوده است.

نمودار ۱- نرخ جرم ضرب و جرح عمد در شهرستان کرمان

بنابراین ضرورت دیده شد که علل ارتکاب فراوان این جرم مورد بررسی قرار گیرد.

در این راستا برای شناسایی عوامل جرم زا از نظریات جرم شناختی کمک خواهیم گرفت. عامل جرم زا عبارت است از هر وضعیت فیزیکی، روانی یا اجتماعی که بتواند در پیدایش یا افزایش جرم نقش موثری ایفا نماید، لیکن این تاثیر مطلق نیست و نمی تواند به طور کلی و در تمام موارد قاطعیت داشته باشد.^۱ اصولاً نظریات جرم شناختی، جرم را در سه حالت تحلیل و علت یابی

^۱ . کی نیا، مهدی؛ مبانی جرم شناسی؛ ج اول، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۷۳، ص ۶۲.

نموده و راهکارهایی ارائه می دهند: ۱- با توجه به ویژگی های فردی یا شخصی ۲- با توجه به فرصت های جرم ۳- با توجه به شرایط اجتماعی، که در رویکرد های مبتنی بر ویژگی های فردی یا شخصی عمده تمرکز بر ویژگی های ظاهری یا عوامل روانی و زیستی مجرم یا بزه دیده می- باشد، در رویکردهای مبتنی بر فرصت های جرم تمرکز بر عوامل محیطی و شرایط فراهم آورنده امکان ارتکاب جرم و در رویکردهای مبتنی بر شرایط اجتماعی، عوامل اجتماعی از قبیل فقر، اشتغال یا بیکاری، سطح فرهنگی و... مد نظر می باشد.^۱ در این پژوهش با توجه به نوع جرم ارتكابی و زمینه های آن نظریات جرم شناختی مرتبط مطرح خواهد گردید. از جمله این نظریات می توان به نظریات فشار، دیدگاه کلاسیک، مکتب شیکاگو، نظریه پنجره های شکسته، نظریات جرم شناسی انتقادی ساختارگرا، نظریه برجسب زنی، مکتب جغرافیایی، مکتب محیط اجتماعی و مکتب تحقیقی اشاره نمود. از این رو به قسمتی از زمینه های فکری برخی از این مکاتب اشاره می- نمایم.

دیدگاه اثبات گرایی به نوعی جبر معتقد است بدین معنا که در اثبات گرایی زیستی فرد بدلیل مشخصه های ژنتیکی مجرم متولد میشود و بنابراین ارتکاب جرم اجتناب ناپذیر است. در اثبات گرایی روانی فرد تحت تاثیر محیط روانی بیرون یا بیماری های روانی داخلی مجبور به ارتکاب جرم می شود. در این مکتب کسانی چون لمبرزو و هیرشی به دنبال پاسخ این سؤال هستند که علیرغم وجود اجبار چرا برخی افراد مرتکب جرم نمی شوند نه اینکه چرا برخی افراد مرتکب جرم می شوند.^۲

انریکو فری از جمله دیگر بنیان گذاران مکتب تحقیقی نیز مانند لمبرزو به جبر در ارتکاب جرم معتقد است. با این تفاوت که لمبرزو به جبر زیستی اعتقاد دارد اما فری علاوه بر جبر زیستی و جغرافیایی، جبر اجتماعی را نیز مد نظر دارد. در همین راستا وی پیشنهاداتی در جهت اصلاح عوامل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، مدنی، اداری و... ارائه می داد.^۳ از دیدگاه انریکو فری علت این امر که از میان کسانی که در شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مشابهی هستند تنها عده ای مرتکب جرم می شوند، این است که خود بزهکار و شرایط زیستی، شخصیتی و اراده وی نیز در

^۱ . وایت، راب و هینز، فیونا؛ جرم و جرم شناسی، ترجمه علی سلیمی؛ قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه زمستان ۱۳۸۶، صص ۵۸-۵۹.

^۲ . وایت، راب و هینز، فیونا؛ پیشین، صص ۱۱۷-۱۱۱.

^۳ . نوربها، رضا؛ زمینه جرم شناسی؛ تهران: کتابخانه گنج دانش، ۱۳۸۹، صص ۱۵۷-۱۵۹.

ارتکاب بزه موثر است با این حال به نظر وی عوامل اجتماعی غالب است.^۱ بونگر از جمله محققین هلندی نیز در راستای مکتب تحقیقی به نقش عوامل اقتصادی از جمله اختلاف طبقاتی و فقر ناشی از آن می پردازد. البته شایان ذکر است که هرچند شرایط اقتصادی یکی از علل مهم ارتکاب بزه می باشد اما تنها علت آن نیست.^۲

این اندیشه که جرم ممکن است زاده شرایط اجتماعی باشد، هرچند به صورت علمی پس از پیدایش جرم شناسی تحت عنوان جامعه شناسی جنایی مورد توجه قرار گرفته است اما نظریه ای جدید نیست و سببه تاریخی دارد به گونه ای که در آثار افلاطون و ارسطو نیز بدان اشاره شده است تا آنجا که ارسطو تشکیلات اجتماعی و اقتصادی را جزء علل مهم ارتکاب بزه در جامعه می داند. منتسکیو، ولتر، بکاریا و روسو از جمله افرادی بودند که محیط اجتماعی را عامل موثری در ارتکاب بزه می دانستند. هرچند می توان گفت به شیوه علمی کتله و گری سردمداران مکتب جغرافیایی نخستین کسانی بودند که نقش جامعه را مورد توجه قرار دادند. با این وجود انریکو فری از جمله بنیان گذاران مکتب تحقیقی را می توان مؤسس اصلی جامعه شناسی جنایی دانست.^۳ دورکیم از جمله نظریه پردازان جامعه شناسی جنایی فرد را مستقل از جامعه می داند و برای جامعه وجدان جمعی قائل است که ادراک این وجدان جمعی از طریق محیط میسر می باشد. بدین نحو فرد به عنوان عضوی در این گروه (جامعه)، از گروه متأثر می گردد. بنابراین بزهکاری همچون سایر رفتارها پدیده ای است که از نهاد جامعه برخاسته و امری استثنایی نیست و از آنجا که در تمام دوران های تاریخی و در تمام جوامع بزهکاری (هرچند به میزان اندک) وجود داشته، حتی می توان گفت که امری طبیعی و حاکی از سلامت جامعه است. حال اگر میزان بزهکاری در جامعه ای از سطح طبیعی فراتر رود، باز هم باید به دنبال علت یابی آن در جامعه با توجه به زمان، مکان و فرهنگ جامعه بود.^۴ فرهنگ را می توان شیوه های فکر، احساس و عمل مشترک بین افراد متعدد تعریف نمود. در حقیقت شیوه های بودن، توسط عده ای تقریباً کافی از افراد به عنوان آمال یا امور به هنجار تلقی می شود، لذا انتقال فرهنگ امری ژنتیکی یا زیستی نیست بلکه خصوصیتی اجتماعی است که اخذ آن ناشی از مکانیسم های یادگیری است.^۵ رفتارهای انسان واکنش به محرک های

^۱ . آقایی نیا، مجید؛ مکاتب کیفری؛ تهران: خرسندی، ۱۳۸۶، ص ۲۴۶ .

^۲ . نوربها، رضا؛ پیشین، ص ۱۵۵ .

^۳ . نوربها، رضا؛ پیشین، صص ۱۵۲-۱۵۱ .

^۴ . نوربها، رضا؛ پیشین، صص ۱۵۴-۱۵۳ .

^۵ . رشه، گی؛ مقدمه ای بر جامعه شناسی عمومی؛ ترجمه هما زنجانی زاده، ج اول (کنش اجتماعی)، مشهد: دانشگاه فردوسی، صص ۱۲۵-۱۲۴ .

ناشی از ساختار فردی و فشارهای وارده محیط بر اوست.^۱ مکتب شیکاگو نیز تصریح می‌نماید که "انسان‌ها مخلوقات اجتماعی هستند و رفتارهای آن‌ها محصول محیط اجتماعی آن‌هاست."^۲ در همین راستا است که ژان پی ناتل می‌گوید: هرچند جرم پدیده‌ای فردی است که توسط فرد به وقوع می‌پیوندد، اما این جامعه است که فرآیند ارتکاب جرم و از قوه به فعل در آمدن جرم توسط فرد را تسهیل و تحریک می‌کند و به گرایش‌های مخفی و درونی فرد جنبه آشکار و برونی می‌دهد. لذا می‌توان گفت که اثر جرم زایی جامعه بیش از فرد است.^۳ ارتکاب بزه توسط فرد اساساً متأثر از یادگیری اجتماعی و موقعیت‌های اجتماعی است که فرد خود را در آن می‌یابد.^۴

جرم‌شناسی انتقادی ساختارگرا بر این عقیده است که جرم در هر دو نوع طبقه فرودست و مرفه جامعه به وقوع می‌پیوندد؛ با این تفاوت که نوع جرم در آن‌ها متفاوت است. بدین صورت که طبقه مرفه که از قدرت نیز برخوردار است مرتکب جرایمی در راستای تحکیم قدرت و ثروت خویش می‌شود از جمله جرایم اقتصادی (اختلاس، کلاهبرداری و...)، یا جرایم سیاسی اما طبقه فرودست در واکنش به ستمی که آن‌ها را ناشی از فقر و نژاد پرستی و... می‌داند بیشتر مرتکب جرایم خشن و جرایمی که در امکان آن‌هاست می‌گردند مانند جیب‌بری، کیف‌زنی، نزاع و... راه حلی که این رویکرد جهت مبارزه و یا پیشگیری از جرم ارائه می‌دهد عبارت است از: اعطای اختیارات اجتماعی، توزیع مجدد منابع، تاکید بر حقوق بشر، مبارزات ضد نژاد پرستی و...^۵ با این تفاسیر می‌توان گفت جامعه‌شناسی در روند شکل‌گیری و رشد چندین مرحله را پشت سر گذاشته است:

در مرحله اول کتله و گری که ریاضیدان و حقوقدان بودند با بررسی آماری تاثیر شرایط جغرافیایی و آب و هوایی را در ارتکاب جرم مورد بررسی قرار دادند، مکتب بعدی که بستر رشد جامعه‌شناسی را فراهم نمود، مکاتب مارکسیستی و سوسیالیستی بود که معتقد بودند جرم ناشی از بی‌عدالتی اقتصادی و توزیع ناعادلانه ثروت است. نظریه سوم، نظریه انریکو فری می‌باشد که نقش اجتماعی و جامعه‌شناختی در ارتکاب جرم را مد نظر قرار داده است. چهارمین مکتب، مکتب

^۱ . نجفی توانا، علی؛ جرم‌شناسی؛ تهران: آموزش و سنجش، ۱۳۹۰، ص ۱۳۹ .

^۲ . فرانک پی، ویلیامز و ماری لین دی، مک شین؛ نظریه‌های جرم‌شناسی؛ ترجمه حمیدرضا ملک محمدی؛ تهران: میزان، ۱۳۸۸، ص ۸۶ .

^۳ . گسن، ریموند؛ جرم‌شناسی نظری؛ ترجمه مهدی کی‌نیا؛ تهران: مجد، ۱۳۸۸، ص ۲۵۴ .

^۴ . گیدنز، آنتونی؛ جامعه‌شناسی؛ ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی، ۱۳۹۰، ص ۱۶۵ .

^۵ . وایت، راب و هینز، فیونا؛ پیشین، صص ۴۱۲-۳۹۹ .

محیط اجتماعی است که جامعه شناسی جنایی را به وجود آورد. این مکتب اهمیت زیادی برای عوامل اجتماعی در ارتکاب جرم قائل است و می گوید هنگامی که اجتماع و سوسه های ارتکاب جرم را در شخص به وجود آورد و فرد قدرت دفاع در برابر این سوسه ها را نداشته باشد، مرتکب جرم می گردد.

از جمله نظریه پردازان این مکتب گابریل تارد می باشد که معتقد به تقلید و یادگیری بود و می گفت افراد از جامعه تقلید می کنند و جامعه از افراد، بدین ترتیب یک فرهنگ عمومی شکل می گیرد. در این راستا وی می گوید تقلید به سه شکل اتفاق می افتد. اول اینکه انسان ها بیشتر از کسانی تقلید می کنند که از نظر فیزیکی به آن ها نزدیکتر هستند مانند خانواده، والدین، دوستان، همسایگان و.... پس اگر فرد در مجاورت محیطی مجرمانه و منحرفانه زندگی و رفت و آمد کند، به تدریج از محیط متأثر شده و رفتارهای آن را الگوی رفتار خود قرار می دهد و مرتکب جرم می گردد. حالت دوم این است که افراد بیشتر از کسانی که مرتبه اجتماعی بالاتری نسبت به خودشان دارند تقلید می کنند، پس اگر مجرمی در جامعه ای حتی به کوچکی یک محله یا باند یا خانواده مقام اجتماعی بالاتری داشته باشد مورد تقلید افراد فرودست و تابع قرار می گیرد. شکل سوم تقلید از مد و شیوه روز است. در این حالت هم نوع جرم و هم شیوه های ارتکاب جرم تابع مد است.^۱

بنابر یافته های اندیشمندان مکان، زمان و انسان سه عنصر اصلی در شکل گیری جرایم می باشند. لذا تفاوت در ویژگی های مکانی و خصوصیات رفتاری همراه با عامل زمان، توزیع جرایم در سطح شهر را از لحاظ نوع و میزان متمایز می سازد. با شناسایی محیط هایی که فرصت های مجرمانه بیشتری ایجاد می کنند و بررسی خصوصیات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ساکنین آن، نوع کاربری اراضی و... می توان سعی در تغییراتی جهت کنترل، پیشگیری و کاهش نرخ جرایم نمود.^۲

از جمله مهم ترین علل ارتکاب جرم را می توان در مکتب شیکاگو و در نظریات شاو و مک کی یافت. آن ها معتقد بودند که تنها علت جرم در برخی مناطق خاص فقر اقتصادی نیست، بلکه محل زندگی افراد یعنی خانه، کوچه، خیابان، فعالیت های اجتماعی، حضور پلیس، فضای سبز، روشنایی و... از جمله عوامل اصلی است که به دلیل وضعیت نامناسب عمران و آبادی در آن مناطق و همچنین بی توجهی مالکین، دولت و نهادهای رسمی کنترل اجتماعی ارتکاب جرم در آن

^۱ . نجفی ابرند آبادی، علی حسین؛ تقریرات، دانشگاه تربیت مدرس، دوره کارشناسی ارشد، ۷۹-۷۸، صص ۹-۴.

^۲ . کلانتری، محسن و توکلی، مهدی؛ پیشین، ص ۷۶.

مناطق افزایش یافته و خرده فرهنگ خاص متفاوت با بقیه شهر در آن جا شکل گرفته است. بدین ترتیب نوعی آنومی یا خلاء هنجاری در آن جا به وجود آمده است. بدین ترتیب نه محله نقش پیشگیری از جرم را ایفا می کند نه نهادهای دولتی و پلیس در کنترل جرم نقش چشمگیری دارند. البته در این مناطق بیشتر جرایم علیه اموال و خشونت پذیر و خیابانی است. لذا بیشتر امکان آگاهی از آن وجود دارد و این مطلب بدان معنا نیست که در دیگر مناطق جرم رخ نمی دهد؛ زیرا ممکن است در محله های خوب بزهکاری یقه سفید صورت گیرد و این امر رقم سیاه را بالا می برد که ممکن است این احساس ایجاد شود که میزان جرم در محله های خوب کم است. (البته باید توجه داشت که جرایم یقه سفید که با تعقل و تدبیر صورت می گیرد اصولاً احساسات عمومی را تحریک نمی کند).

شاو و کلیفورد در ادامه نظریات فشار نوعی بوم شناسی اجتماعی در مورد جرم ارائه دادند؛ با این مضمون که در اثر بی نظمی اجتماعی در برخی مناطق جرم بیشتر به وقوع می پیوندد. در واقع میان محیط و ارتکاب جرم رابطه معناداری قائل شدند و در نهایت به این نتیجه رسیدند که نه تنها نا به سامانی های اجتماعی از قبیل مهاجرت و جنگ و... در ارتکاب جرم موثر است بلکه فقر و بیکاری هم می تواند علت فشارهای اجتماعی باشد.^۱ از این لحاظ به این مکتب بوم شناسی جنایی گفته شده که میان انسان ها و گیاهان مقایسه ای انجام شده و نتیجه این شد که همانطور که اگر گیاهان از نظر خاک، آب و هوای مساعد و... در مضیقه باشند رشد نمی کنند و پژمرده می شوند و در هر حال زندگی غیر عادی خواهند داشت، در مورد انسان ها و بوم شناسی انسان ها نیز نامساعد بودن شرایط محیطی موجب اختلال رشد افراد می شود.^۲ از دیدگاه لاکاسانی از طرفداران مکتب اجتماعی نیز جرم مانند میکروبی است که با قرار گرفتن در محیط مساعد جهت رشد، پرورش می یابد و لذا هر جامعه ای با توجه به محیط اجتماعی و فرهنگی خود، بزهکارانی را پرورش می دهد. این نظریه ملهم از نظریه کشت میکروبی پاستور می باشد.^۳

رابرت کی مرتن از دیگر نظریه پردازان فشار بود. وی نیز بیشتر بر هدف های فرهنگی و شیوه های دست یابی به آن که به نوعی بیانگر " نابرابری فرصت ها " بود اعتقاد داشت و می گفت وجود طبقات اجتماعی با فاصله بسیار منجر به این امر می گردد که گروهی از کسانی که در پایین ترین طبقات قرار دارند جهت دستیابی به اهداف، ارتکاب جرم را انتخاب نمایند. البته این بدان

^۱ . وایت ، راب و هینز ، فیونا ؛ پیشین ، صص ۱۵۴-۱۵۱ .

^۲ . نجفی ابرند آبادی ، علی حسین ؛ پیشین ، ص ۲۱ .

^۳ . نوربها ، رضا ؛ پیشین ، ص ۱۵۶ .

معنا نیست که طبقات ثروتمند مرتکب جرم نمی‌شوند بلکه تعداد آن‌ها کمتر است و نیز بدان معنا نیست که تمام افراد طبقات پایین مرتکب جرم می‌گردند بلکه واکنش‌ها متفاوت است. عده‌ای به شیوه‌های متعارف دستیابی به اهداف اکتفا می‌کنند، عده‌ای اهداف را می‌پذیرند اما به شیوه‌های نو آورانه از جمله جرم متوسل می‌شوند.^۱

دیوید ماتزا و دیوید داونز در قالب نظریه فشار ایده خود را چنین مطرح می‌کنند که افراد وابسته به طبقات پایین اجتماعی در واکنش به محدودیت‌های دسترسی به فرصت نوعی هیجان خود ساخته یا به عبارتی ارزش‌های زیرزمینی نظیر خطرپذیری، ماجراجویی و سرگرمی و تفریح از خود بروز می‌دهند که به خود آنان اختصاص دارد.^۲

ترانس میث و رابرت میر متاثر از نظریه‌های گزینش عقلانی و فعالیت روزمره و محیطی، نظریه‌ای ادغامی ارائه دادند، با این محتوا که موقعیت‌های پایین اجتماعی - اقتصادی، از هم گسیختگی خانوادگی و تحرک جمعیتی موجبات تسهیل انگیزه مجرمین شده و فرصت‌های بزهکاری را فراهم می‌آورند.^۳

در حقیقت با توجه به نظریات مطرح شده می‌توان گفت که "هرگاه شکاف بزرگی میان آرزوها و فرصت‌ها وجود داشته باشد، فشارهایی در جهت فعالیت مجرمانه وجود دارند." ^۴ در زمینه جرم ضرب و جرح عمد نیز این امر صادق است. در واقع "معمولا ارتکاب اعمال خشونت‌آمیز جنبه مالی ندارد و هدف آن بیشتر تحقیر و خوار کردن و یک نوع ارضاء احساس عصبانیت و خشم و همچنین آزار رساندن به دیگری و انتقام جویی از وی مد نظر است." ^۵ در مدل عملی - اکولوژیکی خشونت اجتماعی که توسط کیتچی و لینچ ارائه شده است، تربیت اشخاص متاثر از مجموعه‌ای عوامل است: ۱- ارزش‌های اجتماعی که خشونت را تقویت می‌کند. ۲-

۱. وایت، راب و هینز، فیونا؛ پیشین، صص ۱۵۸-۱۵۵.

۲. وایت، راب و هینز، فیونا؛ پیشین، ص ۱۶۲.

۳. فرانک پی، ویلیامز و ماری لین دی، مک شین؛ پیشین، ص ۲۸۲.

۴. فرانک پی، ویلیامز و ماری لین دی، مک شین؛ پیشین، ص ۲۸۲.

۵. نجفی ابرند آبادی، علی حسین؛ تقریرات، دانشگاه شهید بهشتی، دوره کارشناسی ارشد، نیم سال نخست تحصیلی

۷۹-۷۸، ص ۱۰.